

УДК 338.45(477):662.76-1

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-2-27>**Новосад О.В.***здобувач кафедри аналітичної економіки
та природокористування
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки***Novosad Oksana***extractor, Department of Analytical Economics
and Nature Management,
Lesya Ukrainka Eastern European National University*

ІННОВАЦІЙНА КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ХАБУ НА ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

INNOVATIVE CONCEPT OF ESTABLISHMENT OF ENERGY HUB AT THE GAS DISTRIBUTION ENTERPRISES OF THE WESTERN REGION OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті охарактеризовано газовий потенціал України в контексті забезпечення енергетичної безпеки для європейських країн. Відмічено, що попри значний геологічний та газовий резервний запас в країні, практичне освоєння показує лише половину очікуваного обсягу в кожному третьому родовищі, що зрештою підводить до необхідності здійснення інноваційних кроків щодо розвідки, фінансових вкладань та радикальних перетворень діючого газового сегменту України. З'ясовано місце та роль системи анбандлінгу як процесу відокремлення оператора газотранспортної системи від операцій з купівлі-продажу природних ресурсів, що зрештою дозволить обмежити монополізацію регіональних газових ринків. У процесі дослідження нам вдалося довести, що важливим інноваційним рішенням має стати узгодження нормативно-правової платформи між оператором ГТС і регулятором НКРЕКП в напрямі добового споживання постачальників газу та запровадження оновлених соціальних методик у сфері транспортування та розподілу природного газу. У результаті дослідження, можна констатувати, що дієвим інструментом подальшої консолідації регіональних газових ринків, в тому числі і Західного регіону, є формування енергетичного хабу. Однак багато дискусійних аспектів та гальмівних чинників зумовлюють його появу, що і вимагатиме ретельного підходу до регіональних та державних важелів впливу, які ми і запропонували в цій статті.

Ключові слова: анбандлінг, газорозподільне підприємство, енергетичний хаб, інноваційна політика, конкурентоспроможність, центр обслуговування клієнтів.

АННОТАЦІЯ

В статті охарактеризовано газовий потенціал України в контексті забезпечення енергетичної безпеки для європейських країн. Відмічено, що, незважаючи на значительний геологічний та газовий резервний запас в країні, практичне освоєння показує лише половину очікуваного обсягу в кожному третьому родовищі, що підводить до необхідності здійснення інноваційних кроків щодо розвідки, фінансових вкладань та радикальних перетворень діючого газового сегменту України. З'ясовано місце та роль системи анбандлінгу як процесу відокремлення оператора газотранспортної системи від операцій з купівлі-продажу природних ресурсів, що в кінцевому підсумку дозволить обмежити монополізацію регіональних газових ринків. У ході дослідження нам вдалося довести, що важливим інноваційним рішенням повинно стати узгодження нормативно-правової платформи між оператором ГТС і регулятором НКРЕКП в напрямі добового споживання постачальників газу та запровадження оновлених соціальних методик у сфері транспортування та розподілу природного газу. У результаті

дослідження можна констатувати, що дієвим інструментом подальшої консолідації регіональних газових ринків, в тому числі і Західного регіону, є формування енергетичного хабу. Однак багато дискусійних аспектів та гальмівних чинників зумовлюють його появу, що і вимагатиме ретельного підходу до регіональних та державних важелів впливу, які ми і запропонували в цій статті.

Ключевые слова: анбандлинг, газораспределительное предприятие, энергетический хаб, инновационная политика, конкурентоспособность, центр обслуживания клиентов.

ANNOTATION

This article describes the gas potential of Ukraine in the context of energy security for European countries. It is noted that despite significant geological and gas reserves in the country, the practical development shows only half of the expected amount in every third gas field, which eventually leads to the need for innovative steps in exploration, financial investments and radical transformations of the existing gas segment of Ukraine. One of the main significant problems in the activity of gas distribution companies is outlined – the price problem. Approaches to price increases by the government and characteristic of developed countries are discussed – the correlation of the ability of domestic consumers to purchase gas services for a minimum monthly wage. The place and role of the unbundling system as a process of separating the gas transmission system operator from the operations of natural resources purchase and sale is clarified, which will finally limit the monopolization of regional gas markets. In the course of the study, we were able to prove that an important innovation solution should be the harmonization of the regulatory platform between the GTS operator and the NERCEC regulator in the direction of daily consumption of gas suppliers and the introduction of updated social methodologies in the field of natural gas transportation and distribution. Also was proved the necessity of creation of customer service centers, which are intended to create comfortable conditions for consumers of services, information and consulting services, services of registration and use of a personal account, etc. As a result of the study, it can be stated that an effective tool for further consolidation of regional gas markets including the Western region is the formation of an energy hub, which should be understood as a trading area with a set of means of supply, distribution and storage of energy resources and trade with them. However, many of the remote aspects and brake factors make it appear, which will require careful consideration of the regional and national levers of influence we have proposed in this article.

Key words: unbundling, gas distribution company, energy hub, innovation policy, competitiveness, customer service center.

Постановка проблеми. Наявність достатнього газового потенціалу дозволяє Україні бути енергетично незалежною країною та займати чільне місце в енергетичній безпеці країн Європи. Однак починаючи з 2018 року загальний видобуток газу почав свою спадну тенденцію. Державна програма 2020 прогнозувала зростання видобутку газу до 27,5 млрд куб. м («Укргазвидобування» – 20,1 млрд куб. м, приватні – 7,4 млрд куб. м), проте практичні результати свідчать про неможливість досягнення зазначених показників.

Результатом такої загрозованої ситуації стало декілька причин. Передусім це – відсутність доступу до геологічної інформації. Це пов'язано зі складністю та тривалістю формування стану геологічних порід та розвідок, що вимагає надзвичайно великих зусиль та фінансових вкладень. Йдеться про те, що інвестор зазвичай вкладає кошти в очікуванні стабільності та мінімальної ризиковості, в ті об'єкти, котрі є найбільш надійними для грошового відтворення.

За відсутності цифрового ефекту обліку геологічної інформації наявності конкретного газового потенціалу в окремих родовищах інвестору буде складно прийняти позитивне рішення. Практичне освоєння газових родовищ України показує наявність лише половини очікуваного обсягу в кожному третьому родовищі.

Окрім того, практично не було оновлення динаміки звітності про геологічні поклади згідно з даними регіональної газової компанії (РГК). Оскільки вони збиралися протягом 70–80 років та редаговані мовою, яка не є зрозумілою сучасним інвесторам, що, звісно, і не є стимулом для вкладання коштів [1]. Тобто високий рівень інформованості та доступності інвесторам геологічної галузі є інноваційним спектром мезоекономічного рівня, який потребує негайного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність і механізм регулювання газорозподільних підприємств розглянуто в працях С. Груб'як, М. Короті, В. Купчака, К. Павлова. Інноваційна політика як вектор стратегічного відтворення на даних підприємствах розглядалася: О. Савко, В. Петренко, О. Хринюком, Т. Янковець, Н. Лінчевською. Проте виникає необхідність систематизації принципів та підходів світового досвіду та розроблення власного бачення регулювання природних монополій та імплементації досвіду на інноваційних засадах.

Постановка завдання. Тому метою дослідження буде узагальнення основних методів та інструментів сучасної інноваційної політики в контексті систематизованої та запропонованої авторської концепції.

Відповідно до мети виконувалися такі завдання:

– дослідити стан та перспективи функціонування газорозподільних підприємств Західного регіону;

– структурувати основні об'єкти впливу інноваційної політики на газорозподільних підприємствах;

– розглянути можливість започаткування участі України в Східноєвропейському енергетичному хабі.

Виклад основного матеріалу. Нині реальні (доведені) запаси дають можливість видобувати щорічно 20,7 млрд куб. м газу протягом 21 року. Тому найважливіше рішення державного та регіонального сприяння полягає в ініціюванні та впровадженні програм та заходів геологорозвідувальних робіт за роками. Окремий факт доведений щорічним доходом «Нафтогазу» в розмірі 100 млрд грн, свідчить про фінансову спроможність реалізовувати в цьому напрямі необхідні зміни.

Наступною обставиною низьких інноваційно-інвестиційних заходів є так звані «сплячі ліцензії». Станом на 2019 рік більше як 70 надкористувачів, яким надано 158 спеціальних дозволів на експлуатацію нафтогазових родовищ (орієнтовно третина з наявних) ухилилися від сплати податків, з огляду на нульові показники рентної плати. Ця усталена ситуація тривалий час панує на ринку газової розвідки, оскільки, певні владні особи оформлюють дозволи «на майбутнє» задля подальшого перепродажу компаній, які володіють цими дозволами. Інноваційним поштовхом, на нашу думку, стане введення спеціальної постійної плати за отримання дозволу з огляду на пропорції 70% – в місцеві бюджети, 30% – в державний бюджет. При наявності значного об'єму видобутку газових ресурсів, можна припинити оплату за ліцензію [2].

Невід'ємною частиною успішного запровадження інноваційних заходів має стати реалізація прийнятого урядом процесу анбандлінгу (відокремлення оператора газотранспортної системи від операцій з купівлі-продажу природного газу). Не дивлячись на доволі давніше (з 2018 року) погодження прийняття цього рішення, реалізація його ще й досі не настала. Задля успішного анбандлінгу треба врахувати ряд чинників, котрі забезпечать як посилення інтеграційних зрушень в напрямі Європейських регіональних ринків, так і залучення іноземних партнерів для управління діяльністю ГТС [3].

Виходячи з процесу анбандлінгу, цілком зрозуміло, що процедури пошуку партнерів серед операторів ГТС країн Європи та США, задля правління, мають бути прозорі та максимально відкриті. Наявність партнерів дасть змогу забезпечити належний рівень довіри до України перш за все європейським трейдерам, які будуть експлуатувати українську ГТС, в контексті зміцнення енергетичної безпеки країн Європи та в перспективі купівлі-продажу цього газу.

Відносно управління державними компаніями «Нафтогаз України» і «Магістральних газопроводів України», то адміністративний сектор включає наглядові ради та незалежних експертів.

Однак існуючий дисбаланс між прийняттям керівних рішень та врахуванням соціальної проблеми споживачів країни, дозволяє врахувати наступні обставини:

1) компанія «Нафтогаз України» є абсолютно в 100% -му еквіваленті державної власності;

2) відсутність конкурентного середовища генерує власне збагачення за рахунок транзиту трубопровідними та магістральними мережами оптової торгівлі та реалізації ГРП;

3) самостійність в прийнятті рішень преміальної політики, яка сягає в окремих випадках 300% від заробітної плати, має сумнівне обґрунтування та порушує ч. 3 постанови № 859 від 19.05.1999 р.

4) збитковість компанії за якої фінансування діяльності з Державного бюджету протягом 2015–2018 року сягнуло 210 млрд грн., а зворотних надходжень за цей же час, було лише 115 млрд грн.

Двоєкість регулювання ГТС та ГРП України зумовили постійні неузгодження в нормативно-правовому полі, а слідом і у прийнятті кінцевих рішень між оператором ГТС та регулятором НКРЕКП. Перший керується Кодексом газотранспортної системи, другий – Кодексом газорозподільних мереж. Зокрема конфліктність розвивається в поданому регулятором до ВРУ законопроекті щодо здійснення добових закупок газу, задля здійснення щодобового балансування. Однак, оператор ГТС був не готовий технологічно впроваджувати такі зміни через відсутність необхідної інформаційної платформи [4].

Отже, наступним інноваційним рішенням має стати узгодження нормативно-правової взаємодіючої платформи між оператором ГТС та регулятором НКРЕКП в напрямі добового балансування створення умов вільного вибору споживачами постачальників газу та запровадження оновлених соціальних методик у сфері транспортування та розподілу природного газу. Окремим пунктом слід вказати зношеність інфраструктури ГТС та ГРП, що потребує швидких інноваційно-технологічних рішень. Ключовим питанням на сьогодні все ще залишається нормативно-правова оцінка узгодженості інтересів виробників, постачальників та споживачів природного газу. Щороку стратегічним вектором для КМУ, яке зобов'язано реалізовувати «Нафтогаз» є накопичення в підземних сховищах газу (ПСГ). З однієї сторони резерв газу дозволить зменшити енергозалежність та підвищити норми екологічної безпеки, з іншої НАК постійно висловлюється про необґрунтовані втрати, оскільки, якщо газ не буде реалізовано восени це спричинить значні фінансові збитки [5]. Це все підводить до необхідності в найкоротші терміни прийняттю законопроекту «Про стратегічні резерви природного газу». Також вирішення складного питання потребує стаття 11 Закону України «Про ринок природного газу», згідно якої КМУ мав би впорядкувати процедуру компенсації економічно-обґрунтованих витрат для суб'єктів ринку розподілу природного газу, які несуть спеціальні функціональні обов'язки.

У цьому напрямі відбулися вже певні зрушення, зокрема 24 грудня 2019 року НКРЕКП

змінила порядок оплати послуг газу. Це привело до того, що починаючи з 1 січня 2020 року послуги доставки виключені із загальної платіжки за газ.

Оскільки продаж газу та його транспортування здійснюють різні компанії, то ціна за газ та його доставку сплачується окремо.

Гроші за газ отримує постачальник газу, а за доставку – газорозподільне підприємство. До січня 2020 року вартість доставки газу була включена в ціну газу і сплачувалася в одному рахунку. Однак процес анбандлінгу розпочав відлік своїх реформ, тому регулятор виокремив плату за доставку поточних обсягів споживання.

Споживачі сплачують за доставку газових ресурсів з попередніх обсягів споживання.

Об'єм спожитого газу береться за основу для прогнозування і замовлення потужностей в поточному періоді. Цей принцип виходить з наочної обставини: в Україні є більше 13 млн. споживачів природного газу. Однак, усі вони не можуть спрогнозувати своє споживання на цілий рік, тому за основу береться лише споживання в попередньому газовому році. Виходячи з того, що працівники газорозподільного підприємства розуміють наперед скільки газу потрібно споживачам кожного дня певного сезону, то вони мають можливість регулювати тиск в мережах. Актуальним при цьому залишається робочий стан та технологічна готовність газової інфраструктури. Вона має бути достатньою щоб усі споживачі змогли спожити газ в будь-який час. Задля підтримання тиску в системі слід здійснювати постійні витрати, які і несуть газорозподільні підприємства на покриття технологічного газу, ремонту, заміни газового обладнання.

Власне ці всі витрати дозволяють забезпечувати належний та робочий стан безперебійності надання газових послуг, планування інвестиційно-інноваційної політики в т.ч. з підвищення безпеки газопостачання. Ці витрати не залежать від обсягів споживання і є категорією постійних витрат, які компенсуються впродовж 12 місяців споживачами. Це дозволяє газорозподільним компаніям планувати роботу персоналу, здійснювати заміну або модернізацію обладнання, проводити реконструкцію мереж тощо.

Цей процес відбувається в межах постанови НКРЕКП та відображено в змінах Кодексу газорозподільних систем [6].

За європейським зразком сучасні газорозподільні підприємства створюють так звані центри обслуговування клієнтів. Зазвичай ці центри не є прибутковими та створюються в обласних та районних центрах області. ЦОК покликані створити комфортні умови для клієнтів (споживачів послуг), інформаційно-консультаційний діалог, послуги реєстрації та користування особистим кабінетом тощо. Станом на сьогодні ЦОКів по Україні нараховується 80, з яких 7 функціонують у Волинській області.

Стосовно безпосередньої об'єктивності нашої проблеми, то ефективна та надійна робота опе-

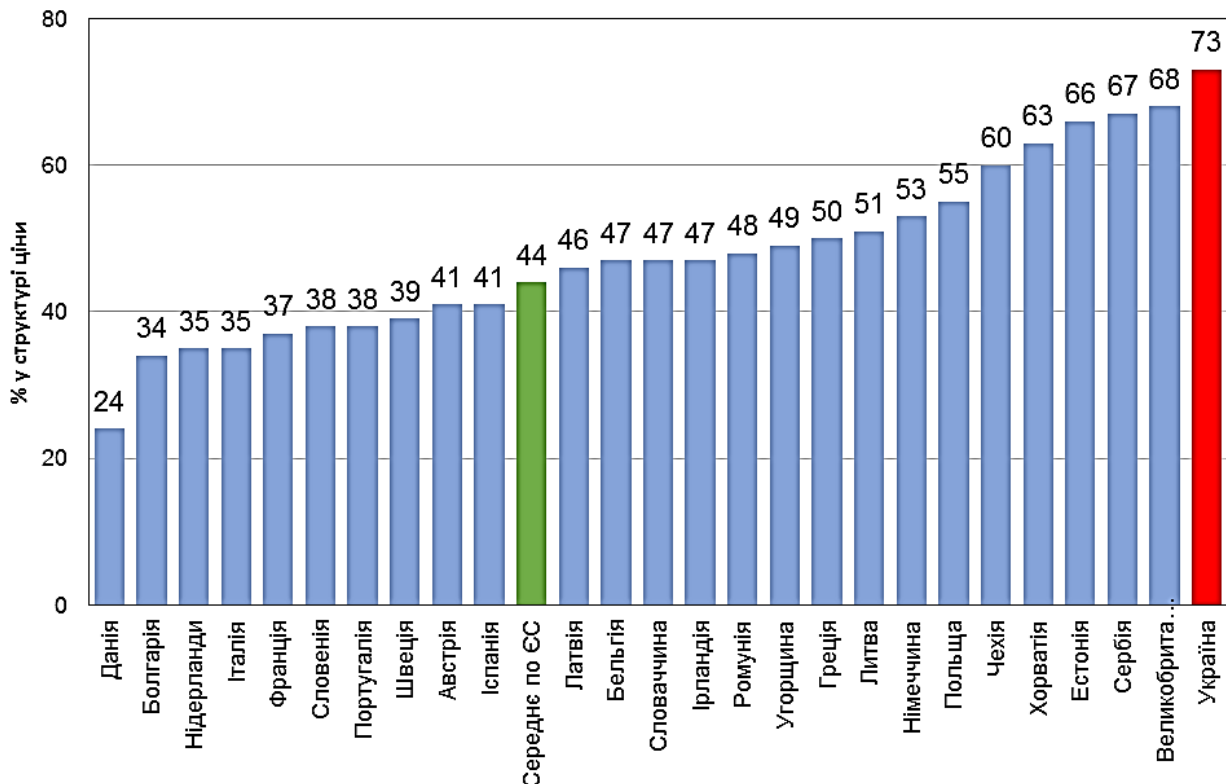

Рис. 1. Частка ціни газу як енергоносія у структурі роздрібної ціни на природний газ для населення, станом на березень 2018 року (%)

раторів газорозподільних мереж є запорукою безпечного газопостачання. Водночас, ця галузь хронічно недофінансовується. Для порівняння, аналіз частки енергетичної складової у роздрібній ціні на природний газ для населення в розрізі країн за 2018 рік свідчить, що для країн Європи цей показник складає 44%, а в Україні – 73%. Зрештою це призведе до банкрутства газорозподільних підприємств, небезпеки газопостачання та фінансового хаосу (рис. 1).

Також, дані свідчать про те, що чимало країн, в тому числі й Україна мають нульову ставку оподаткування на вартість енергетичної складової. Дані податкові платежі були впроваджені найрозвиненішими країнами ЄС за умов Енергетичної Хартії. Середній податковий платіж для цих країн становить 10%.

Незадоволеність стану газорозподільних мереж є вкрай загрозливою та потребує значних інвестицій. В перспективі до 2026 року 98% або 11273 газорегуляторних пунктів та майже 30 тис. км газопроводів (15,9%) будуть мати вичерпаний термін експлуатації.

Щорічні звіти операторів ГРМ свідчать про те, що співвідношення реконструйованих мереж та модернізованих становить 1:65. Тобто, на кожен кілометр реконструйованих газопроводів відводиться 6,5 кілометрів мереж, термін експлуатації яких віком понад 40 років.

Оптимізація тарифу через економію коштів та досягнення Європейської якості послуг досягається шляхом інвестування в зношені та

реконструйовані мережі. За переконаннями фахівців для усіх без виключення газорозподільних мереж слід збільшити суми інвестицій близько 4 разів. Але водночас, це не має відбуватися шляхом автоматичного збільшення тарифу на розподіл газу. Сьогодні інвестиційної складової операторів ГРМ в тарифі немає, а її ймовірне збільшення в чотири рази призведе до ажіотажу національного масштабу. Тому було запроваджено процес анбандлінгу, де і розмежовують оплату по тарифу від оплати за розподіл, це і є інвестиційним джерелом для операторів ГРМ. В свою чергу компанія «Нафтогаз України» безпосередньо зацікавлена в оренді газорозподільних мереж, адже державна компанія може користуватися ними безкоштовно, на відміну від приватних. З огляду на це, «Нафтогаз» створив «Центр метрології та газових мереж», основним завданням якого є стягнення плати за оренду газорозподільних мереж в розмірі 700 млн. грн щорічно. Це у два більше ніж усі амортизаційні відрахування. Тому, слід впроваджувати комплексне вирішення проблеми інвестицій та плати за використання мережі. Важливу роль в цьому значенні слід відвести стимулюючому тарифоутворенню, задля врахування інтересів не лише власників мереж, а й операторів та споживачів.

Але найбільш значущою проблемою в діяльності газорозподільних підприємств залишається цінова проблема. Починаючи з 2013 року була практика підвищення урядом ціни на газові по-

слуги орієнтовно на 25%. Це зрештою найбільш болюче відобразилося на пенсіонерах та населенню, яке не працює. В розвинених країнах світу користуються підходом за якого співвідносяться можливість побутових споживачів придбати газові послуги за мінімальну місячну заробітну плату, а також узагальнений показник середньомісячної заробітної плати по країні.

І в першому, і в другому випадку Україна знаходиться на останньому місці. Слід також розуміти, що відмінності оплати праці 1-го відсотка найбільш забезпечених і 50 відсотків найменш забезпечених працівників в Україні не ймовірно високі.

Отже, під час формування вартості тарифу ми не врахували купівельну спроможність населення. Щоб вдосконалити цей підхід слід розглянути такі ймовірні умови:

- тінізованість економіки в різних країнах Європи;

- частку природного газу в енергетичних балансах Європейських країн.

За прогнозами світового банку, ціни на природний газ зростатимуть і надалі. Залежність від імпортного паритету змусить Уряд і надалі підвищувати ціни на газ аж до 2030 року. Тому в значній мірі важливо активізувати визначення ціни газу шляхом біржових торгів.

Для більшості експертів існує можливість альтернативності витрат шляхом: збільшення ціни на електроенергію водночас зменшуючи вартість природного газу. Водночас уряд переконаний, що частка утримувачів субсидій збільшиться з 60,2% орієнтовно до 72% [7].

Водночас, за даними Мінфіну, започаткування першого етапу монетизації субсидій – пільгове монетизування на рівні підприємств-надавачів послуг принесло за 8 місяців 2019 року економію бюджетних коштів близько 8,1 млрд грн. На другому етапі, слід монетизувати субсидії для домогосподарств, які створилися з кінця 2019 року. Кошти будуть зараховуватися на спеціальні фонди, а звітди використовуватимуться для модернізації житла задля енергозбереження. Однак дослідник О. Хабатюк у результаті аналізу, переконаний, що отримувачі субсидій використовують вдвічі більше газу, аніж ті, які платять повну вартість. Загальне підвищення цін на газ зменшує купівельну спроможність населення, а це в свою чергу зменшує попит на необхідні товари. Інтенсифікація газопостачання для промисловості може бути реалізована:

- шляхом політики анбандлінгу;
- прискоренням розвитку біржової торгівлі.

Сама політика анбандлінгу є запорукою конкурентних відносин, а біржова торгівля дозволить відмовитися від імпортного паритету. А для цього слід запропонувати законодавчу норму про те, що кожен продавець газу в Україні не залежно від його форми власності, зобов'язаний не менше 10% обсягу, спрямовувати на продаж через біржові торги.

На разі важливим для України є реалізація проекту створення біржових майданчиків для енергоресурсів та започаткування клірингу.

Виходячи з досвіду Української енергетичної біржі, правильне проведення торгів, прозорість та об'єктивність ведення біржових операцій дозволяє залучити досить значну кількість продавців, що веде до підвищення конкуренції та до зниження цін. До 2022 року планується продаж на біржових майданчиках не менше як 10% природного газу, що продається в Україні задля прожиткових потреб (орієнтовно 800–900 млн. куб. м). Варто окремо зупинитися на торгах шляхом використання системи Prozorro. Мова йде про продаж газу бюджетним установам (близько 1 млрд куб.м на рік). Деколи замовники домовляються з деякими продавцями уніфікуючи умови тендерів, які одразу обмежують всіх інших продавців.

Непрозорий процес торгівлі газовими ресурсами підтримує і Закон України «Про державні закупівлі», згідно якого за додатковими угодами можна буде підвищувати ціни в межах 10%. Задля уникнення зазначених проблем слід використовувати в перспективі формульний підхід до коригування ціни в основному через використання хабу.

Ще одним суттєвим недоліком перешкоджанню об'єктивного ринкового функціонування газорозподільних мереж є відсутність у наявності електронного магазину, де споживач за законом ринку може обрати продавця послуг. Відповідно до Кодексу ГРМ, споживач не може обрати іншого продавця, не погасивши борг попередньому. Водночас, деякі з ГРП штучно нараховують борги населенню в розмірі 50–80 грн., оскільки необхідність споживача та виснажливність процедури вимагають значного відліку часу. Саме врівноваження таких ситуацій бере на себе регулятор [8].

Ще одна обставина – це закупівля оператором ГТС газових резервів для покриття виробничо-технологічних потреб та балансування. Закупівлі здійснюються великими лотами та регулюються добовим балансуванням. Однак, ця тяганина займає значний період часу по оформленню договорів.

Тому варто було б створити державний оператор ринку газу, за яким була би закріплена регламентація процедури добового балансування, а також продажу природного газу на добу наперед та в рамках поточного дня. На разі, на державному підприємстві «Енергоринок» було створено філію, яка займається організацією купівлі-продажу електроенергії на добу наперед і в межах поточної доби. Тобто, цей оператор є координатором єдиної абонентської бази всіх споживачів природного газу в Україні.

Кінцевою метою виваженої інноваційної політики має стати взаємозв'язок українського газового ринку з системою Європейських регіональних газових ринків, що дозволить досягти конкурентної стабільності. Ті обставини, які

сформувалися на Європейських енергетичних ринках, дозволяють зрозуміти траєкторію послідовних та виважених дій для вдосконалення законних підвалин функціонування ринкової системи України, а також імплементувати досвід східноєвропейських держав в напрямі енергозбереження. Водночас спрямування Росії вийти з постачанням енергоносіїв безпосередньо на західні та центральноєвропейські газові ринки «Північні потоки», «Турецький попит» призводить до «енергетичного розриву» між західноєвропейськими розвиненими країнами та східноєвропейськими державами, такими як Польща, Чехія, Словаччина, Румунія, Молдова, Україна, загрожуючи їх енергетичній безпеці.

Разом із тим, слід відмітити, що країни Східноєвропейського регіону мають величезний енергетичний потенціал. На разі об'єднання газових ринків цих країн формуватимуть торгівельну зону з річним обсягом споживання більше за 90 млрд куб. м. Тому найбільш дієвим інструментом подальшої консолідації регіональних газових ринків країн Східної Європи, в тому числі і за участі України є формування енергетичного хабу. Під енергетичним хабом слід розуміти торгівельну зону із сукупністю засобів надходження, розподілу та зберігання енергетичних ресурсів «біржових майданчиків» та торгівлі з ними, а також з єдиними операторами ринку (електроенергія, газ), який забезпечує операції оптової торгівлі (на добу наперед і в межах доби) та добового балансування. На разі вже є практика існування енергетичних хабів, а саме регіональний енергетичний хаб на острові Генгма (Іран); Енергетичний хаб в Північному морі; Каспійський енергетичний хаб на території Казахстану.

Задля створення енергетичного хабу мають бути присутніми розвинене інфраструктурне сполучення, наявність ресурсів задля збереження та розподілу енергомістких продуктів. Європейська модель енергетичного хабу розглядає можливим наявності п'яти умов:

- загальний попит на газ має бути не менше 20 млрд куб. м на рік (220TWN);
- торговельна зона повинна мати не менше трьох джерел постачання газу ззовні;
- коефіцієнт ринкової концентрації згідно індексу Херфіндала-Хіршмана повинна бути меншою, ніж 2000 пунктів;
- коефіцієнт «індекс залишкової пропозиції» (Residential Supply Index-RST) має бути не менше 110%.

Наявність енергетичного хабу дасть змогу:

- підвищити конкурентоспроможність торгівельної зони для об'єднання газових ринків Східноєвропейських країн;
- розширити привабливість цієї зони шляхом торгівельно-біржових операцій та забезпечити приплив значних обсягів енергоресурсів;
- забезпечити якість послуг та економічно обґрунтовані ціни на ресурси;
- інтегрувати енергетичну інфраструктуру країн, що входять до хабу;

– систематизувати нормативні та регламентні документи, тобто створити єдину нормативну базу для заснованої торгівельної зони [9].

Задля результативності формування та участі України в Східноєвропейському торговельному хабі необхідні суттєві зміни. Зокрема, це реалістичне завершення анбандлінгу та систематично злагоджена діяльність регулюючих органів та узгодження процедури спеціалізованих газових та електричних мереж. Неодмінною умовою формування енергетичної зони мають стати уніфіковані митні правила, які дозволяють безперешкодно транспортувати та зберігати газові послуги та електроенергетичні мережі.

Висновки з даного дослідження. Нині Україна готова зробити свій внесок у формування Енергетичного хабу, з огляду на найбільший енергетичний потенціал нашої країни у Центральній та Східній Європі – 55,4 тис. МВт. Для цього сформувався пілотний проект «Енергетичний міст Україна – Європейський Союз», реалізація якого дозволила б певним чином збільшити експорт електроенергії до ЄС, з огляду на те, що Україна має одну з найбільших у Європі систему газових сховищ та величезних перспективних запасів природного газу (більше 1 трлн кубометрів).

Беручи до уваги політичне становище України, енергетичний хаб може стати основним постачальником (розподільним центром північноамериканського скрапленого природного газу для країн регіону).

Однак, для цього слід забезпечити наступні умови:

- різноманітні джерела та маршрути постачання «з» та «до» торговельної зони (хабу);
- наявність величезної кількості незалежних постачальників;
- уніфікація єдиної нормативно-правової бази по всій зоні;
- підвищення попиту на енергоресурси;
- розгалужена система спот-операцій;
- конкурентоспроможне бізнес-середовище;
- прозора система оподаткування;
- зручний фінансовий інструментарій;
- незалежність регулятора та доступність системи звітності.

Нині в Україні розглядається сценарій створення Східноєвропейського енергетичного хабу у вигляді міжнародної торгівельної зони з власним правовим забезпеченням та формуванням у цій зоні операторів хабу у вигляді акціонерних товариств, як для газу, так і для електроенергії. Окреслена модель майбутнього європейського ринку природного газу зумовлює відмову від внутрішніх газотранспортних та газорозподільних тарифів між країнами-учасниками хабу, що компенсуватиметься зрослими вхідними тарифами з іншими країнами. Загалом задум створення Східноєвропейського енергетичного хабу на Українській ГТС та ГРМ дозволить обмежити монополізм суб'єктів газової галузі регіону, але зможе вирішувати проблему постачання та газової безпеки в разі технологічних аварійних ситуацій іншими країнами Європи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. «Газ у мішку»: що потрібно знати інвесторів перед приходом в українські надра. *Незалежний журналістський бізнес-портал*. URL: <https://mind.ua/openmind/20187409-gaz-u-mishku-shcho-potribno-znati-investorovi-pered-prihodom-v-ukrayinski-nadra> (дата звернення: 20.03.2020).
2. Новосад О.В. Напрями впровадження інноваційних заходів на газорозподільних підприємствах Західного регіону. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. № 1(21). С. 165–172.
3. Проект відокремлення Оператора ГТС України (анбандлінг). *Наш Трансгаз : Корпоративне видання АТ «Укртрансгаз»*. URL: <http://utg.ua/utg/about-company/unbundling-project> (дата звернення: 22.03.2020).
4. Павлова О.М. *Формування та регулювання регіональних енергетичних систем: теорія, методологія та практика* : монографія / О.М. Павлова, В.Р. Купчак, К.В. Павлов, В.В. Лагодієнко. Луцьк, 2019. 346 с.
5. Реальность или фантазия: когда Украина обеспечит себя собственным газом. *Українське незалежне інформаційне агентство новин*. Київ, 2019. URL: <https://www.unian.net/economics/energetics/10250301-realnost-ili-fantazii-kogda-ukraina-obespechit-sebya-sobstvennym-gazom.html> (дата звернення: 12.03.2020).
6. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) / *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://www.nerc.gov.ua> (дата звернення: 15.03.2020).
7. Інвентаризація енергетичних субсидій в країнах Східного партнерства ЄС: Україна. *EaPGreen*. URL: https://www.oecd.org/environment/outreach/Energy%20subsidies%20in%20Ukraine_final_UA_3.02.2019.pdf (дата звернення: 22.02.2020).
8. Україна може стати енергетичним хабом Європи – експерт. *Слово і діло: аналітичний портал*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/articles/6450/2014-12-20/ukraina-mozhet-stat-energeticheskim-habom-evropy---ekspert.html> (дата звернення: 21.03.2020).
9. Східноєвропейський енергетичний хаб – запорука енергетичної безпеки країн регіону : IV український газовий форум. Київ, 2018. URL: http://2018.ukrgasforum.org/design/images/files/Last_concept_ukr.pdf (дата звернення: 20.03.2020).
10. mind.ua/openmind/20187409-gaz-u-mishku-shcho-potribno-znati-investorovi-pered-prihodom-v-ukrayinski-nadra (accessed 20.03.2020).
11. Novosad O.V. (2020) Napryamy vprovadzhennya innovatsiynykh zakhodiv na hazorozpodil'nykh pidpryyemstvakh Zakhidnoho rehionu [Areas of implementation of innovative measures at gas distribution companies of the Western region]. *Ekonomichnyy chasopys Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky*, vol. 1, no. 21, pp. 165–172.
12. Nash Transgaz. Proekt vidokremlyennya Operatora HTS Ukrayiny (anbandlinh) [Project of separation of GTS Operator of Ukraine (anbandling)]. Available at: <http://utg.ua/utg/about-company/unbundling-project> (accessed 22.03.2020).
13. Pavlova O.M., Kupchak V.P., Pavlov K.V., Lahodiyenko V.V. (2019) Formuvannya ta rehulyuvannya rehional'nykh enerhetychnykh system: teoriya, metodolohiya ta praktyka: monohrafiya [Formation and regulation of regional energy systems: theory, methodology and practice: monograph]. Luts'k: «Volyn'polihraf», p. 346. (in Ukrainian)
14. Ukrayins'ke nezalezhne informatsiyne ahentstvo novyn. Real'nost' yly fantazyi: kohda Ukrayna obespechyt sebya sobstvennym hazom [Reality or fantasy: when Ukraine will provide itself with its own gas]. Available at: <https://www.unian.net/economics/energetics/10250301-realnost-ili-fantazii-kogda-ukraina-obespechit-sebya-sobstvennym-gazom.html> (accessed 15.03.2020).
15. Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (2016) Natsional'na komisiya, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferakh enerhetyky ta komunal'nykh posluh (NKREKP) [National Commission for State Regulation of Energy and Utilities (NERCEP)]. Available at: <https://www.nerc.gov.ua> (accessed 15.03.2020).
16. EaPGreen. *Inventaryzatsiya enerhetychnykh subsydiy v krayinakh Skhidnoho partnerstva YeS: Ukrayina* [Inventory of energy subsidies in EU Eastern Partnership countries: Ukraine]. Available at: https://www.oecd.org/environment/outreach/Energy%20subsidies%20in%20Ukraine_final_UA_3.02.2019.pdf (accessed 22.02.2020).
17. Slovo i dilo. Ukrayina mozhe staty enerhetychnym khabom Yevropy – ekspert [Ukraine can become Europe's energy hub – expert]. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/articles/6450/2014-12-20/ukraina-mozhet-stat-energeticheskim-habom-evropy---ekspert.html> (accessed 21.03.2020).
18. IV ukrayins'kyy hazovyy forum. Skhidnoyevropeys'kyy enerhetychnyy khab – zaporuka enerhetychnoy bezpeky krayin rehionu [The Eastern European Energy Hub is a pledge of energy security in the countries of the region]. Available at: http://2018.ukrgasforum.org/design/images/files/Last_concept_ukr.pdf (accessed 20.03.2020).

REFERENCES:

1. Nezalezhnyy zhurnalists'kyy biznes-portal. «Haz u mishku»: shcho potribno znaty investorovi pered prykhodom v ukrayins'ki nadra [“Gas in a bag”: what the investor needs to know before coming to the Ukrainian subsoil]. Available at: <https://mind.ua/openmind/20187409-gaz-u-mishku-shcho-potribno-znati-investorovi-pered-prihodom-v-ukrayinski-nadra>